

5. LaRoche C. D. Ukraine Isn't Munich – or Vietnam or Berlin. Historical analogies can harm more than help in understanding crises. *Foreign Policy*. 15.10.2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/10/15/ukraine-analogies-munich-vietnam-berlin/>

Стьопочкін Михайло

Запорізький національний університет

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ В СОВЕТСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ (1917–1918 РР.) ТА НОВІТНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ (2014–2024 РР.) ВІЙНАХ

Ключові слова: *Українська Народна Республіка, Україна, армія, добровольчі формування, російсько-українські війни.*

Keywords: *Ukrainian People's Republic, Ukraine, army, volunteer formations, Russian-Ukrainian wars.*

В реаліях новітньої російсько-української війни (2014–2024 рр.) українці зіштовхнулися з військовою агресією РФ. Ідеться про гібридний характер війни, яку веде Росія. Одним з основних напрямів російської гібридної агресії є розвалення зсередини регулярних Збройних Сил України. В таких умовах стають особливо актуальними дієві добровольчі збройні формування.

Процес формування в Українській Народній Республіці власних збройних сил розпочався ще до советсько-української війни 1917–1918 рр. Після Лютневої революції в Російській імперії свідомі українці-вояки, які служили в російсько-імператорській армії, долучилися до військово-патріотичного добровольчого руху, почавши самочинно створювати військові клуби, комітети та громади [6, с. 6].

У березні 1917 р. постала Українська Центральна Рада, в якій переважна більшість членів були федералістами-автономістами, а меншість – самостійниками. Саме завдяки останнім військова розбудова набула ще більшої виразності. Самостійники ініціювали процес українізації імператорської армії, тобто створення окремих військових з'єднань з українців-вояків [8, с. 51].

Значна частина українізованих формувань створювалася на добровольчій основі. В часи советсько-української війни (1917–1918 рр.) Центральною Радою було видано 16 січня 1918 р. «Закон про створення народного війська», яким проголошувалось створення на добровольчих засадах нерегулярних збройних сил за форматом «народної міліції», і водночас починалася демобілізація діючих українізованих формувань [9, с. 90–91]. Започаткувавши стихійну демобілізацію українських військовослужбовців, цей закон суттєво ослабив обороноздатність УНР. Українські військовослужбовці, котрі не піддалися хвилі стихійної демобілізації, продовжували збройну боротьбу проти більшовиків. У січні – на початку лютого 1918 р. військовослужбовці 1-го полку ім. Богдана Хмельницького, 2-го полку ім. Павла Полуботка, 4-го Сердюцького полку ім. Івана Богуна, полку ім. Костя Гордієнка, Окремого Чорноморського Куреня ім. Петра Конашевича-Сагайдачного та інших формувань боронили Київ від більшовицьких військ [7, с. 315–317].

Під час советсько-української війни почалося створення добровольчих збройних формувань – постали Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців, Гай-

дамацький кіш Слобідської України, Студентський Курінь Січових Стрільців, загони генералів Удовиченка, Прісовського, сотника Ковенка та ін. [7, с. 168; 8, с. 73]. Відмінність добровольчих формувань від українізованих частин 1917 р. полягає в тому, що добровольчі формування на час їх створення підпорядковувалися вже не російському командуванню, а безпосередньо Українському генеральному військовому штабу. Студентський Курінь разом із курсантами українізованої 1-ї юнкерської школи ім. Богдана Хмельницького та іншими з'єднаннями брав участь у битві під Крутами 29 січня 1918 р. [7, с. 233], інші добровольчі формування боронили Київ у січні – на початку лютого 1918 р.

Добровольча парамілітарна організація «Вільне козацтво» спершу мала устрій за форматом «самооборони» задля підтримки громадського спокою та порядку [5, с. 61]. Вільнокозацький рух відображав дуже широкий соціальний спектр учасників, які були залучені до його лав. У цій організації були селяни, робітники, представники інтелігенції. «Вільне козацтво» мало потужний кількісний показник – київська газета «Народна Воля» повідомляє про 60 тисяч учасників руху [3, с. 3]. Ця добровольча «самооборонна» армія ще до приходу німецьких союзників зуміла самостійно перейти в контрнаступ проти більшовиків на Херсонщині та Київщині [8, с. 78].

Через демонтаж інституту армії, стихійну демобілізацію та більшовицьку агітацію кількість військовослужбовців, які продовжували служити в армії УНР, стрімко зменшувалась. На березень 1918 р. українська армія нараховувала всього приблизно 15 тисяч бійців [2]. Кількість військовослужбовців російсько-більшовицької армії, яка вторглася в Україну у грудні 1917 – січні 1918 рр., становила приблизно 60 тисяч осіб, не рахуючи українських більшовиків [8, с. 72]. Проте незважаючи на те, що взимку російським військам протистояли мінімальні сили українців, окупанти з важкими боями проходили через усю Україну. Вони так і не змогли до весни 1918 р. остаточно окупувати всю українську територію. Зрозуміло, що відчайдушний спротив окупантам чинили бійці добровольчих формувань, які суттєво підживили боєздатність українізованої армії.

У новітній російсько-українській війні з 2014 р. Україну захищають такі добровольчі формування: «Добровольчий Український Корпус Правого Сектора» (ДУК ПС), «Айдар», «Азов», «Донбас», «ОУН», «Карпатська Січ» та багато інших. Ці формування почали створюватися зі свідомих патріотів, яким була небайдужа українська державність.

Під час проведення АТО зусиллями добровольців спільно з ЗСУ, НГУ та СБУ були звільнені Маріуполь, Іловайськ, Слов'янськ, Авдіївка, Красногорівка, Бердянське, Широкине, Лебединське, Миколаївка, Костянтинівка, Лисичанськ, Курахове, Волноваха, Мар'їнка, Рубіжне, Широкине та багато інших населених пунктів. Добровольці брали участь у боях за Донецький та Луганський аеропорти, штурмували Савур-Могили. Брали участь у боях поблизу Тореза, Шахтарська, Сніжного, Урзуфа, Артемівська, Попасної. Перерізали важливу для російських гібридних сил артерію Луганськ–Красний Луч. Сьогодні всі добровольчі батальйони, окрім ДУК ПС, підпорядковуються ЗСУ та НГУ [4].

Чисельність української армії на кінець лютого 2014 р., за словами міністра оборони України Ігоря Тенюха, становила приблизно 5 тисяч боєздатних бій-

ців [10]. Зрозуміло, що загалом чисельність української армії була більшою. Проте проросійські агітатори, опрацьовуючи місцевих представників української влади та силових структур, справляли дестабілізуючий вплив також і на українську армію. Чисельність російської армії, яка була задіяна на Донбасі, і гібридних російських сил, становила на серпень 2014 р. більше ніж 40 тисяч осіб [1, с. 3].

Отже, військово-добровольчий патріотичний рух є потужним рушієм розбудови української державності і в часи військових інтервенцій стає адекватною відповіддю агресору. Саме добровольчий рух був однією з опор, які зберегли українську державність у найбільш критичні періоди, в 1917–1918 рр. та 2014–2015 рр. Добровольці продемонстрували приклади вмотивованості та стійкості, показавши, що навіть невеликими силами можна нищити переважаючого ворога і дієво захищати Україну.

Джерела та література

1. Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. *Міністерство оборони України*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/anliz_rf.pdf
2. Буравченков А. Армія Української Народної Республіки. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А–В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України; Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Armiia_UNR
3. Всеукраїнській з'їзд вільного козацтва. *Народна воля*. 1917. № 131. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0002364>
4. Кравченко С. Добровольчі батальйони: від виникнення до підпорядкування ЗСУ чи Нацгвардії. *Український тиждень*. 26.03.2015. URL: <https://tyzhden.ua/dobrovolchi-bataljony-vid-vynyknennia-do-pidporiadkuvannia-zsu-chy-natshvardii/>
5. Лободаєв В. Революційна стиція. Вільнокозацький рух в Україні 1917–1918 рр.: Наукове видання. Київ: Темпора, 2010.
6. Стефанів З. Українські Збройні сили 1917–1921 рр. ч. 1: Доба Центральної Ради і Гетьманату. Друге видання. Мюнхен: СУВ, 1947.
7. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918 р.). Львів: 1996.
8. Турченко Ф., Каганов Ю., Турченко Г. Історія України (1914–1945): підручник для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра у галузі гуманітарних наук. Запоріжжя: Гельветика, 2021.
9. Українська Центральна Рада: документи і матеріали. / упоряд. В. Верстюк; ред. В. Смолій. Київ: Наукова думка, 1997. Т. 2.
10. Штогрін І. Чому не втримали Крим: стенограма РНБО від 28 лютого 2014 року. *Радіо Свобода*. 27.02.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29794488.html>